

Grażyna Szumlicka-Rychlik

Cmentarze parafii w Radziwiu, Imielnicy, Trzepowie i Płocku-Podolszycach włączone w granice miasta Płocka w XX wieku

---

Notatki Płockie : kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego 60/2 (243),
30-37

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

CMENTARZE PARAFII W RADZIWIU, IMIELNICY, TRZEPOWIE I PŁOCKU-PODOLSZYCACH WŁĄCZONE W GRANICE MIASTA PŁOCKA W XX WIEKU

Abstrakt

W XX wieku do obszaru administracyjnego Płocka włączono Radziwie (1923 r.), Trzepowo (1961 r.), oraz Imielnicę, Borowiczki i Podolszyce (1982 r.). Miejscowości te posiadają swoje cmentarze parafialne, których historia sięga czasów średniowiecza.

Słowa kluczowe: Radziwie, Imielnica, Trzepowo, Płock-Podolszyce, cmentarze

Naturalną konsekwencją rozwoju demograficznego, społecznego, gospodarczego, a także przeobrażeń architektonicznych jest zjawisko urbanizacji, czyli przestrzennego rozwoju miast. Ze względu na delimitację ich granic poprzez włączanie terenów wiejskich razem z zamieszkiwaną przez nie ludnością, obszary miast są powiększane.

Jest to zjawisko powszechne, w którym Płock także ma swój udział. W ciągu XIX i XX stulecia nastąpił znaczny wzrost liczby ludności (1830 r. – 10 tys. mieszkańców, 1913 r. – 30,6 tys., 1964 r. – 57,8 tys.¹, 1999 r. – 128,7 tys.²), a miasto w okresie 1961-1980 zwiększyło swój obszar blisko dwukrotnie³. Rozrastając się coraz bardziej, wchłonęło tereny podmiejskie, tworząc w ostatnich dziesiątkach lat nową strukturę administracyjną, zarówno świecką, jak i kościelną.

W obrębie Gminy Płock od 1923 r. znalazło się Radziwie⁴, następnie w roku 1961 r. – Trzepowo, a w 1982 r. – Imielnica, Borowiczki i Podolszyce, co sprawiło, że granice miasta rozszerzono o 1450 ha⁵. W czterech z wymienionych miejscowości znajdują się kościoły parafialne, które posiadają swoje cmentarze. Są to parafie: św. Benedykta w Radziwiu, św. Aleksego w Trzepowie, św. Jakuba w Imielnicy i św. Wojciecha w Płocku-Podolszycach.

1. Cmentarz parafii św. Benedykta w Radziwiu

Historia Radziwia, położonego na lewym brzegu Wisły, prawdopodobnie tak samo starego jak Płock, sięga początkami około X wieku⁶. Z historią wsi, obecnie dzielnicy Płocka związane są również dzieje kościoła i parafii. Struktura parafialna

została dość szybko stworzona, choć nie zachowały się żadne dokumenty związane z erekcją świątyni.

Pierwsze wzmianki o kościele, a raczej kaplicy pod wezwaniem św. Benedykta w Radziwiu pochodzą z 1166 r., kiedy została zniszczona przez najazd Prusów. Znajdowała się na lewym brzegu Wisły, na terenie dzisiejszego stadionu w Radziwiu⁷, naprzeciw kościoła dominikanów płockich. Biorąc pod uwagę jej patrona – św. Benedykta, można przyjąć hipotezę, że do jej powstania mogli przyczynić się benedyktyni.

Niektórzy historycy przyjmują, że fundatorem radziwskiego kościoła był palatyn księcia Władysława Hermana, Sieciech⁸, a świątynia mogła być murowaną kaplicą jego rezydencji. Po zniszczeniach została odbudowana w 1187 r. w tym samym miejscu już jako kościół parafialny. Potwierdza to dokument opisujący przebieg sporu między wnukami Sieciecha a kapitułą płocką o prawo własności do tegoż kościoła⁹.

Przy kościele św. Benedykta funkcjonowała ośmioosobowa grupa kanonicka wraz z prepozytem, stanowiąca kolegiatę. Prawdopodobnie w 1144 r., w związku z konsekracją katedry kolegiata ta została podarowana biskupowi i katedrze¹⁰. Radziwie stanowiło uposażenie członków kapituły, a jego mieszkańcy obowiązani byli pełnić straż przy katedrze.

Kolejna wzmianka o radziwskim kościele pojawiła się w roku 1228, kiedy książę Konrad Mazowiecki podczas układów z zakonem Braci Dobrzyńskich wydał dokument, w którym miejsce spotkania określił: *w porcie płockim koło kościoła św. Benedykta*¹¹. Z kolei rok 1239 przynosi przekaz opisujący, jak Konrad Mazowiecki

po straceniu swojego kanclerza scholastyka Jana Czapli kazał jego ciało wywiesić przy kościele św. Benedykta, na wybrzeżu rzeki Wisły, naprzeciw katedry¹².

Niewiele wiadomo o samym kościele czy parafii w tym okresie. W roku 1253 został całkowicie zniszczony przez wielką powódź Wisły. Katastrofa musiała być znaczna, skoro następny kościół został zbudowany dopiero około roku 1329 w miejscu zresztą już oddalonym od rzeki. Niestety, i ten kościół podobnie jak cała wieś Radziewie został zniszczony tym razem przez najazd Krzyżaków i Czechów.

Czwarty z kolei kościół pobudowała kapituła płocka przy wydatnej pomocy mieszkańców Radziewia na wzgórzu oddalonym od koryta Wisły. Nieznana jest bliższa data tej budowy. Niestety, podobnie jak poprzednie, kościół św. Benedykta został zrujnowany, tym razem przez Szwedów w 1656 r.

Wkrótce wzniesiono nową świątynię, którą w 1716 r. zniszczyła kolejna powódź. Wtedy przeniesiono ją z dala od rzeki, na miejsce piaszczyste, obok tego, na którym stoi obecny kościół. Była to świątynia niewielka, drewniana¹³. Konsekrował ją w 1722 r. sufragan kujawsko-pomorski bp Wojciech Ignacy Bardziński. Remontowana pod koniec XVIII wieku oraz w 1856 r., dotrwała do końca XIX wieku¹⁴.

Ks. Piotr Dzieńkowski, proboszcz parafii w latach 1887-1912 zdecydował o rozbiórce starego, małego, niszczonego, drewnianego kościoła i budowie murowanego z palonej cegły. Konsekrował go w 1902 r. abp Wincenty Chościak Popiel. Pracownicy papierni „Soczewka” ufundowali figurę Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia, która została umieszczona przed kościołem i stoi tu do dnia dzisiejszego¹⁵.

W 1939 r. wieżę kościoła uszkodziły pociski armatnie. Niemcy urządzili w świątyni skład żywności i zaopatrzenia dla wojska. W 1945 r. wycofując się podpalili kościół, chcąc zniszczyć nagromadzone tam zapasy. Po pożarze trwającym kilkanaście dni, z kościoła pozostały tylko mury. Dzieła jego odbudowy podjął się ks. Aleksander Strużyński (1945-1991). Już 11 sierpnia 1945 r. odprawiono pierwszą Mszę św., wewnątrz kościoła zaś wyremontowano w następnych latach¹⁶.

Zgodnie ze średniowiecznym zwyczajem pierwszym miejscem pochówków mieszkańców Radziewia było otoczenie kościoła. Świadczą o tym ślady zachowanych szczątków ludzkich wydobytych w późniejszych okresach na terenach, gdzie pierwotnie były wznoszone kolejne kościoły Radziewia. *Miejsca pierwszych kościołów*

zasypały piaski wiślane, a w kilkaset lat później młodzi chłopcy radziwscy pasący tu krowy zaczęli dokopywać się szczątków ludzkich, co [...] potwierdzałoby istnienie w tym miejscu jakichś przykościelnych cmentarzy¹⁷.

Najstarsze zapiski archiwalne, jakie się zachowały na temat cmentarza w Radziewiu pochodzą z 1775 r., kiedy to z polecenia bpa Michała Jerzego Poniatowskiego odbyła się w diecezji płockiej wizytacja generalna. Kanonik katedralny płocki Jan Paweł Bykowski, pełniący funkcję wizytatora w parafii Radziewie odnotował wówczas, że drewniane ogrodzenie cmentarza było bardzo zniszczone. Wykonane dawno, najprawdopodobniej sumptem parafian, wymagało naprawy bądź wystawienia nowego parkanu. Do cmentarza prowadziły dwie furtki, co zabezpieczało go przed wtargnięciem zwierząt. Nie było jednak żadnego ossuarium, przez co dało się zauważyć na powierzchni kości ludzkie wydobyte podczas ponownych pochówków¹⁸.

Z ksiąg parafialnych wynikało, że była wyznaczona taksa za pochówki, zróżnicowana dla osób dorosłych i dzieci. Z pewnością, tak jak wszędzie, dokonywano także bezpłatnego grzebania osób bezdomnych i biednych. Wizytator zanotował, że wewnątrz świątyni nie było żadnego murowanego grobu, zaś na cmentarzu znajdowała się murowana z cegły figura¹⁹.

W latach 30. XX wieku powstało nowe ogrodzenie dla terenu dawnego cmentarza przykościelnego, które zachowało się do czasów obecnych. Składa się ono z bramy wjazdowej, umiejscowionej od strony północnej z dwiema furtkami po bokach i dwóch dodatkowych furt, z których jedna prowadzi do plebanii, a druga do organistówki oraz z 48 przęsł. Wszystkie słupy wykonane są z czerwonej cegły i pokryte blaszonymi czterospadowymi daszkami. Górną część ogrodzenia stanowią przęsła z kształtowników stalowych łączonych nitami, dolną zaś mur, pierwotnie wykonany z cegły, a obecnie z kamienia polnego. Remont ogrodzenia przeprowadzono z inicjatywy ks. proboszcza Aleksandra Strużyńskiego²⁰. Na niektórych przęsłach można odnaleźć napisy mówiące o ofiarodawcach i czasie ofiary.

Zgodnie z przyjętymi nowymi regulacjami w zakresie miejsc grzebalnych, wyznaczono w trzecim ćwierćwieczu XIX wieku dla parafii pw. św. Benedykta w Radziewiu teren między ulicami: Kolejową, Spokojną i Krakówki dla celów funeralnych. Ze względu na rozbudowę parafii jego powierzchnia była powiększana, obecnie wynosi 2,5 ha. Z przekazu obecnego proboszcza,

ks. Krzysztofa Jaroszewskiego (2000-) wynika, że parafianie dobrowolnie przekazywali paski ziemi w zamian za zwolnienie z opłaty „placowego” na cmentarzu.

Cmentarz, położony na naturalnych pagórkach, z bogatym drzewostanem jest bardzo interesujący krajobrazowo. Kształtem zbliżony do przełamanej prostokąta z aleją główną na osi bramy i prostopadłymi alejkami poprzecznymi. Znajduje się na nim 5 mogił z drugiej połowy XIX wieku i 300 z pierwszej połowy XX wieku oraz 1 500 nagrobków wolnostojących z tego samego okresu, a także krzyż z 1909 r.

Najstarszy istniejący nagrobek znajduje się na grobie Adolfa Fidelskiego, zmarłego w 1871 r. Znaczenie historyczne mają groby: Jana Marka Róży Lajourdie²¹, zm. 1881 r., ks. Piotra Dziennikowskiego, proboszcza i fundatora radziwskiego kościoła, zm. w 1912 r., Wincentego Kossopolańskiego, Naczelnika Wydziału Izby Skarbowej Płockiej, zm. w 1879 r., 23-letniego lwowianina Wiktora Nitki, bosmanmata Flotylii Wiślanej, który zginął w czasie ostrzału statku Stefan Batory w 1920 r.²², mogiła zbiorowa z tablicą: *Bohaterom z roku 1920, drużyna harcerska przy szkole w Radziwiu*, mogiła zbiorowa i pomnik ku czci 113 żołnierzy 19 pp im. Obrońców Lwowa poległych w 1939 r. na terenie Radziwia i najbliższych okolic. W czasie II wojny światowej zarządzeniem władz okupacyjnych większość pogrzebów płoczan kierowano na ten właśnie cmentarz (a część na cmentarz w Imielnicy).

Osobliwością cmentarza radziwskiego jest duża kwatera dziecięca, pełna urokliwych, wypielęgnowanych nagrobków. Nekropolia jest zadbaną, ogrodzoną murem z bramą i furkami. Sukcesywnie, co dwa lata wykonywane są nowe utwardzone alejki. Źródło finansowania tego przedsięwzięcia stanowią środki pochodzące z ofiar zbieranych podczas pogrzebów (tzw. „połowa tacy”)²³. Planowana jest zmiana starego „ażurowego” ogrodzenia z cegły na ogrodzenie kamienne, z materiału gromadzonego jeszcze przez ks. Aleksandra Strużyńskiego.

Zdaniem obecnego proboszcza ks. K. Jaroszewskiego parafianie są gorliwi w opiece nad nekropolią, pamiętają o rocznicach, palą znicze i porządkują także te grobowce, które pozostają bez opieki rodzin, a Towarzystwo Miłośników Radziwia stara się pozyskiwać fundusze na odnawianie zabytkowych nagrobków.

Kancelaria parafialna przechowuje księgi zmarłych od 1902 r. Rocznie dokonuje się na cmentarzu radziwskim ok. 70 pochówków. Jest to dość znaczna liczba, która wynika z faktu,

iż grzebani są tutaj w grobowcach rodzinnych nie tylko mieszkańcy Radziwia, ale również ci, którzy zostali w 1982 r. przesiedleni do Płocka w wyniku powodzi.

2. Cmentarz parafii św. Jakuba w Imielnicy

Parafia pw. św. Jakuba w Imielnicy należy także do starych parafii związanych z katedrą i kapitułą płocką. Kościół św. Jakuba powstał prawdopodobnie w XII wieku z fundacji biskupów płockich, gdyż wieś aż do początku XIX wieku stanowiła uposażenie biskupa.

Pierwsza wiadomość o kościele pochodzi jednak dopiero z 1323 r.²⁴ W 1418 r. kościół uzyskał odpusty papieża Marcina V. W XVI wieku probostwo w Imielnicy należało do mansjonarzy katedralnych. Odtąd jeden z nich był proboszczem.

Pierwotny kościół, zlokalizowany nad Wisłą, na terenie wsi Ośnica, był drewniany. Świątynia, często remontowana, przetrwała po rozebraniu bocznych kaplic do 1835 r. Nowy kościół zbudowano w latach 1836-1837 według projektu Michała Miklaszewskiego. Ogromnym zaangażowaniem wykazał się ówczesny proboszcz, ks. Jana Weynerth (1824-1842), który starał się o zatwierdzenie planów i kosztorysów oraz gromadził drewno i inne materiały budowlane²⁵.

Wokół kościoła znajdował się cmentarz, o którym informują protokoły wizytacyjne z 1817 r., sporządzone z polecenia bpa Adama Michała Prażmowskiego. Wizytator tejże parafii, ks. kanonik Józef Chudzyński zapisał, że cmentarz o wymiarach: 86 łokci długości i szerokości 75,5 łokcia częściowo był ogrodzony parkanem, jednak stan tego ogrodzenia był zły. Na cmentarzu znajdował się stary drewniany krzyż. Było tam również ossuarium, które wymagało założenia pokrycia dachowego. W protokóle odnotowano, że na cmentarzu nie było wyznaczonego oddzielnego miejsca na pochówki dzieci nieochrzczonych²⁶.

Od 1900 r., kiedy w Borowiczkach powstała cukrownia, przybywało ludności, toteż niezbędne stało się zbudowanie znacznie obszerniejszej świątyni. Dzieła tego podjął się proboszcz ks. Władysław Skierkowski (1925-1941), który w 1927 r. rozpoczął budowę murowanego kościoła pw. Najświętszego Serca Jezusowego przy szosie warszawskiej, jak wówczas mówiono. Działka o powierzchni 25 morgów została nabyta od dziedzica dóbr gulczewskich, Władysława Sztembarta za kwotę 9508 rubli²⁷. Prace trwały osiem lat, do roku 1935, to jest do konsekracji, której dokonał bp Leon Wetmański²⁸.

W czasie II wojny światowej, po aresztowaniu w marcu 1941 r. ks. W. Skierkowskiego, który zginął w Działdowie, kościół był zamknięty i zamieniony na magazyn.

W związku z erekcją nowej świątyni, a także rozbudową Imielnicy należało wyznaczyć nowy plac na pochówki dla parafii św. Jakuba. Dysponowano rozległym obszarem, a więc nie było problemów z wyborem lokalizacji. W roku 1935, a więc w tym samym, w którym miała miejsce konsekracja imielnickiego kościoła pw. Najświętszego Serca Jezusowego, uformowano do celów funeralnych teren o pow. 4,05 ha²⁹, przy obecnej ul. Harcerskiej. Jak wynika z przekazu obecnego proboszcza parafii ks. kanonika Ryszarda Paradowskiego (2002-) grunty te były niegdyś również własnością dziedzica Sztembarta. Nie posiadamy jednak informacji w jaki sposób zostały one nabyte, czy była to forma darowizny, czy raczej zakupu. Skoro jednak został kupiony teren o znacznej powierzchni pod budowę kościoła, być może obejmował on także grunty cmentarne.

W czasie II wojny światowej władze niemieckie część pogrzebów płocczan kierowały właśnie na ten cmentarz. Zachowało się na nim 300 nagrobków wolnostojących z pierwszej połowy XX wieku oraz kilkanaście z 1946 r. Nie wyróżniają się one jednak cechami artystycznymi. W związku z tym, że jest to dość „nowa” nekropolia nie występuje na niej dużo grobów o znaczeniu historycznym. Warto wymienić mogiłę skrywającą bezimiennie szczątki z okresu II wojny światowej, określaną jako grób nieznanego żołnierza. Opiekują się nią uczniowie ze szkoły podstawowej w Borowiczkach. Za najstarszy nagrobek uznaje się ten na grobowcu Antoniego Zalewskiego, zamordowanego w 1945 r. przez komunistów.

Na cmentarzu w Imielnicy znajduje się kilka grobów księży związanych z parafią, m.in. ks. Józefa Latarskiego, zm. 1940 r., ks. Andrzeja Kowalskiego, zm. 1971 r., ks. Onufrego Zalewskiego, zm. 1993 r. i ks. kanonika Jana Gołaszewskiego, zm. 1999 r. Część mogił przeniesiono tutaj ze starego cmentarza w Ośnicy, zlokalizowanego przy pierwotnej świątyni św. Jakuba.

Obecnie cmentarz przyjmuje rocznie ok. 60 pochówków osób zamieszkujących parafię i ok. 40 – z terenów odłączonych od parafii w wyniku podziałów administracyjnych Kościoła w Płocku³⁰. Obecny proboszcz, ks. kanonik Ryszard Paradowski ocenia ilość miejsc na pochówki jako dostateczną.

Cmentarz jest należycie administrowany, zadbane, z dobrze zachowanym drzewostanem, ogrodzony murem z bramą wjazdową. W ostatnim czasie utwardzono kostką brukową 1/3 alejek oraz wykonano nowe ogrodzenie od strony ul. Leszczykowej. Planowana jest sukcesywna wymiana pozostałej części parkanu od strony Borowiczek.

Podobnie jak w przypadku innych nekropolii problemem pozostaje sprawa wysokich kosztów wywożenia nieczystości. Środki na ten cel w parafii imielnickiej pochodzą w części z opłat pogrzebowych oraz z ofiar zbieranych w dniu Wszystkich Świętych³¹. Cmentarz ma swój specyficzny „urok”, dzięki falistemu położeniu, opadającemu w kierunku pobliskiego jaru i rzeczki Rosicy.

3. Cmentarz parafii pw. św. Aleksego w Trzepowie

Parafia w Trzepowie być może była kontynuacją parafii św. Marcina, która po 1322 r. znalazła się w granicach miasta Płocka na skutek umowy pomiędzy Wacławem, księciem mazowieckim a Florianem, biskupem płockim dotyczącej zamiany pewnych wsi i gruntów³².

Pod koniec XIV wieku Trzepowo stało się własnością kapituły katedralnej, która wybudowała kościół i uposażyła parafię. Erygował ją bp Jakub z Korzkwi ok. 1410 r. Pierwsza wzmianka o kościele zachowała się z 1418 r., kiedy to papież Marcin V nadał mu odpusty³³.

Obecny kościół powstał prawdopodobnie w XV lub na początku XVI wieku. Według informacji zamieszczonej w aktach wizytacji z 1776 r. kościół parafialny był drewniany, zbudowany w kwadrat i konsekrowany, o czym świadczą wizytacje: z 1609 r. – przeprowadzona przez ks. Pawła Biedkowskiego – kanonika płockiego; z 1653 r. – przez archidiacona płockiego Jalemowskiego oraz z 1664 r. – przez archidiacona płockiego Stanisława Dumbskiego³⁴. Wprawdzie nie jest znana data konsekracji, ale ze wspomnianej wizytacji z 1776 r. wynika, że dzień konsekracji kościoła parafialnego w Trzepowie był obchodzony razem z kościołem katedralnym w Płocku³⁵.

W drugiej połowie XVIII wieku stan kościoła musiał wzbudzać zaniepokojenie, skoro wizytujący parafię w 1776 r. określił go jako mizerny³⁶. Świątynia, chociaż wielokrotnie wcześniej odnawiana, wymagała dalszych remontów, które ostatecznie przeprowadzono, o czym informują protokoły wizytacyjne³⁷. Kolejnej renowacji kościół został poddany w 1857 r. staraniem proboszcza

Piotra Reichla, dzięki któremu dobudowano kaplicę pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP, a następnie – w 1887 r. oraz w latach 1963-1965³⁸.

W bezpośrednim sąsiedztwie drewnianego kościoła parafialnego pw. św. Aleksego znajdował się cmentarz. Pierwsze wyraźne zapisy o nim pochodzą z wizytacji odbytej w 1783 r. Zawierają one informacje o tym, że cmentarz znajdował się w średnim stanie utrzymania, furtki wejściowe wymagały koniecznych remontów oraz należałoby zatroszczyć się o wydobyte już kości, tzn. wybudować kostnicę³⁹.

Więcej informacji o cmentarzu zawiera wizytacja z 1817 r. Mówi ona, że dookoła kościoła znajdował się cmentarz o długości 40 i szerokości 70 łokci⁴⁰. Ogrodzony nakładem miejscowego proboszcza, ks. Ignacego Koskowskiego, był jednak zaniedbany, podobnie jak znajdujący się na nim krzyż i kostnica, która wymagała zamontowania pokrycia dachowego. Wizytator, ks. Józef Chudzyński zapisał, że na cmentarzu nie było wyodrębnionego miejsca na pochówki dzieci nieochrzczonych. Dokonywano takowych *pod figurą św. Antoniego w polu egzystującą*⁴¹. W kancelarii parafialnej przechowywano, jak ocenił wizytator, porządknie utrzymywane księgi pogrzebów.

Pozostałości tego cmentarza zachowały się do czasów obecnych. Aktualnie jego powierzchnia o kształcie wieloboku wynosi 0,24 ha. Usytuowany jest na wzgórzu wokół kościoła, 5 km na północny-zachód od Płocka i ok. 300 m na zachód od drogi Płock-Zągoty.

Na cmentarzu przetrwało sześć nagrobków wolnostojących z pierwszej połowy XX wieku. Najstarszym jest grób ks. Antoniego Kamińskiego, proboszcza parafii w Trzepowie, zm. 1905 r., choć tablica epitafijna wykonana jest współcześnie⁴². Ponadto następujące grobowce można zaliczyć do tych o znaczeniu historycznym: rodziny Dębskich (Henryka, zm. 1910 r., Julia, zm. 1912 r.), rodziny Kijewskich (1916 r.), rodziny Kownackich (lata 20. XX wieku), Leonarda Popławskiego (1914 r.), Romana Świtalskiego (1918 r.).

Według przekazów, na cmentarzu przykościelnym jest pochowanych bezimiennie sześciu obrońców poległych w wojnie 1920 r.⁴³ Choć istnieje także hipoteza, że są to obrońcy z 1939 r. Mogiłę ich wyróżnia figura Chrystusa siejącego groch, którą przeniesiono tutaj w czasie II wojny światowej ze szkoły rolniczej w Trzepowie⁴⁴. Cmentarz jest ogrodzony murem z bramą i furtkami.

Ciekawostką cmentarza przykościelnego w Trzepowie jest jedyny w Polsce, wykonany

Bezimienna mogiła obrońców z 1920 lub 1939 r., cmentarz przykościelny w Trzepowie (fot. G. Szumlicka-Rychlik)

współcześnie pomnik Irlandczyka Mateusza Talbota (1856-1925) – alkoholika, który został apostołem trzeźwości i patronem osób zmagających się z nałogami alkoholizmu i narkomanii.

W pierwszym ćwierćwieczu XX wieku został założony nowy cmentarz dla parafii pw. św. Aleksego w Trzepowie. Przyjęto się podawać, że został oddany do użytku w 1924 r., choć ciekawostką są znajdujące się na nim groby pochodzące z roku 1920. Proboszcz parafii, ks. Zbigniew Kaniecki (1997-) przypuszcza, że być może zostały one tu przeniesione. Cmentarz ma kształt trójkąta i jest usytuowany przy wschodniej stronie drogi prowadzącej z Płocka do Zągot przez Trzepowo. Składa się z dwóch działek (nr 141 i nr 142) o łącznej powierzchni 1,7 ha. Jest to wystarczająca powierzchnia dla miejscowych potrzeb.

W 1965 r. ważnym wydarzeniem w życiu parafii Trzepowo była wizytacja biskupa Bogdana Sikorskiego. Stała się ona dodatkowym impulsem do wykonania, planowanego już wcześniej nowego ogrodzenia cmentarza. O etapach

Pomnik Mateusza Talbota, cmentarz przykościelny w Trzepowie (fot. G. Szumlicka-Rychlik)

tego przedsięwzięcia zapisał w Kronice parafialnej, ówczesny proboszcz, ks. Tadeusz Goleniewski (1962-1973): *Dotychczasowe ogrodzenie na cmentarzu grzebalnym pozostawia wiele do życzenia, siatka zardzewiała, podniszczona mocno, poobciążana, prawie z każdej strony można wejść na cmentarz, który dla wielu staje się tzw. „przechodniakiem”, dzikie krzewy rosnące przy ogrodzeniu poprzehodziły na drugą stronę siatki. Najpierw karczowano krzewy, niepotrzebne drzewa, niektóre bardzo duże i twarde, np. olbrzymie akacje. Trzeba było wywieźć śmieci, wyrównać, „odciąć” i wysypać żwirem alejki. Praca żmudna i uciążliwa, ale przecież cmentarz, to rzecz święta, miejsce na którym spoczywają zmarli, no i oprócz tego w tym roku wizytacja⁴⁵.*

Prace przy grodzeniu cmentarza w Trzepowie w 1965 r.⁴⁶

Ks. Goleniewski zanotował, że chętnych do pomocy przy pracach na cmentarzu nie brakowało wśród parafian, co zobrazował dokumentacją fotograficzną zamieszczoną w Kronice. Kolejnej renowacji w zakresie estetyzacji nekropolii podjął się ks. Ryszard Dybiński (1979-1982), z inicjatywy którego w latach 80. XX wieku utwardzono alejki. Dzięki staraniom obecnego proboszcza, ks. Z. Kanieckiego w roku 2014 zamontowano nową bramę i furtki do cmentarza, trwają też prace przy budowie nowego ogrodzenia.

Rocznie na cmentarzu w Trzepowie grzebanych jest ok. 25 zmarłych. W okresie 2004-2014 liczba grobów wynosiła 350, ale w międzyczasie niektóre z nich zostały przeniesione. Najstarszych nagrobków wolnostojących oraz mogił z pierwszej połowy XX wieku jest tu ok. 210. Należałoby wymienić następujące groby o znaczeniu historycznym, znajdujące się na tej nekropolii: grób z napisem *Trzynastu Bohaterom poległym w walkach o wolność Ojczyzny w 1920 r. – młodzież strzelecka z Trzepowa*, obelisk z napisem: *śp. Polegli w obronie Ojczyzny odpierając nawałę bolszewicką w 1918-1920 r.: Świtalski Franciszek, Stawicki Józef z Trzepowa – ku czci bohaterom na pamiątkę dziesięciolecia poświęcają tę tablicę rodacy 19 X 1930 r.*, grób Leokadii Berger – założycielki i pierwszej dyrektorki Szkoły Rolniczej w Trzepowie, zm. 1933 r. Najstarszy nagrobek znajduje się na grobie Marianny Grobickiej, zm. 1928 r. Materiałem, z którego wykonano zdecydowaną większość grobowców jest lastriko, a w przypadku tych, pochodzących z ostatniego wieku – granit.

Cmentarz jest starannie utrzymany. W jego centralnym miejscu znajduje się krzyż. Brak jest kaplicy cmentarnej. Grobowce usytuowane są w otoczeniu lip, kasztanowców, klonów, robinii i wierzb. Sukcesywnie usuwane są drzewa, które uschły. Za porządek na cmentarzu odpowiedzialny jest kościelny. Przy generalnym zaś porządkowaniu nekropolii służą pomocą mieszkańcy poszczególnych wiosek. Miejscowość, pełniąca dyżur, wywozi śmieci trzy razy w roku: w sobotę przed piątą niedzielą Wielkiego Postu, w pierwszą sobotę lipca oraz w ostatnią sobotę września⁴⁷.

4. Cmentarz parafii św. Wojciecha w Płocku-Podolszyczach

13 listopada 1988 r. bp Zygmunt Kamiński erygował parafię pw. św. Wojciecha⁴⁸, wyodrębnioną z części terenów parafii św. Jakuba w Imielnicy. Pierwszym jej proboszczem został

ks. Henryk Zagórowicz (1988-2004), który rozpoczął starania o budowę kościoła i plebanii. Budowa świątyni zaczęła się dziewięć lat później, w 1998 r. i trwała dziesięć lat. Od 2004 r. nad przebiegiem prac czuwał ks. kanonik Jerzy Ławicki (2004-). Kościół dedykowany Najświętszej Maryi Królowej Polski został poświęcony przez bpa Piotra Liberę w październiku 2008 r.

Dla nowo powstałej parafii należało rozwiązać sprawę pochówków. Ostatecznie wygospodarowano na ten cel miejsce po dawnej posesji kościelnej św. Jakuba i cmentarzu w Ośnicy. Teren był bardzo zaniedbany, częściowo zajęty przez wysypisko śmieci, a krzewy i zielsko porastały stare grobowce. Po uporządkowaniu nekropolii, przystąpiono do jej grodzenia. Pierwotnie cmentarz był otoczony murem kamiennym, który w czasie II wojny światowej rozebrali Niemcy i użyli do rozbudowy drogi⁴⁹.

19 sierpnia 2000 r. dzięki zaangażowaniu firmy Mistmar z Płocka postawiono 120 m parkanu od strony ulicy Gościniec. Ostatecznie grodzenie cmentarza zakończono w 2013 r.

Cały teren cmentarza został wyrównany, wycyzono i utwardzono alejki, oczyszczono stare mogiły, doprowadzono sieć wodociągową, a Urząd Miasta Płocka sfinansował koszty zamontowania oświetlenia.

Cmentarz jest malowniczo położony na krawędzi lasu, ok. 600 m na wschód od drogi prowadzącej z Borowiczek do Ośnicy. Jego powierzchnia o kształcie prostokąta wynosi 1,35 ha. Rocznie odbywa się tu ok. 30-40 pochówków. Cmentarz dysponuje jeszcze wieloma wolnymi miejscami, które parafianie mogą wybierać

Porządkowanie terenu cmentarza w Ośnicy⁵⁰

dowolnie, korzystając z planu przestrzennego nekropolii.

Najstarszy nagrobek znajduje się na grobowcu rodziny Plewińskich: Salomeja z Suskich, zm. 1898 r. i Stanisław, zm. 1919 r. Inne groby o znaczeniu historycznym skrywają szczątki następujących osób: Pelagii Pękalskiej, zm. 1903 r., Tomasza Markiewicza, zm. 1907 r., Franciszki Rozalskiej, zm. 1907 r., ks. Wacława Morawskiego, zm. 1908 r., Wacława Wolibnera, jednego z założycieli i pierwszych dyrektorów cukrowni Borowiczki, zm. 1908 r., Juljanny Kozicińskiej, zm. 1908 r. i Feliksa Kozicińskiego, zm. 1910 r., Salomei Majerowej, zm. 1910 r., sygnowany Szylling, Jasia Jezuska, zm. 1944 r., sygnowany Zdunek. Niektóre nagrobki przedstawiają znaczną wartość artystyczną. Znajduje się tu również płyta o metalowym obejściu z napisem: Bohaterom o wolność Ojczyzny – koło ZBOWID Borowiczki.

Przypisy

¹ Płock 1965 w liczbach, „Notatki Płockie” 1965, nr 1, s. 12.
² Miejski Zeszyt Statystyczny 2012, Płock 2013, nr 20, s. 33.
³ B. Czamecki, *Możliwości i kierunki rozwoju m. Płocka*, „Notatki Płockie” 1983, nr 1, s. 56.
⁴ A. Panek, *Połączenie Radziwiewa z Płockiem*, „Notatki Płockie” 1982, nr 2-3, s. 42-48; J. Szczepański, *Problemy społeczno-gospodarcze Płocka w okresie międzywojennym*, [w:] *Dzieje Płocka*, T. 2, pod red. M. Krajewskiego, Płock 2006, s. 589-590.
⁵ J.B. Nycek, *Płock ulicami tysięcletniego miasta*, Płock 2005, s. 105.
⁶ T. Piekarski, *Kościół św. Benedykta w Radziwiewie*, Płock-Radziwiew 2002, s. 5.
⁷ Tamże.
⁸ Tamże.
⁹ *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka*, T. 1, oprac. S.M. Sza-cherska, Warszawa 1975, s. 7, dok. 4; *Diecezja Płocka. Struktura personalno-administracyjna*. Stan z dnia 1 października 1977 r., Płock 1978, s. 88.
¹⁰ T. Żebrowski, *Kościół X-XIII w.*, [w:] *Dzieje Mazowsza*, T. 1, pod red. H. Samsonowicza, Pułtusk 2006, s. 178.

¹¹ *Zbiór dokumentów i listów...*, dz. cyt., T. 1, s. 12, dok. 7; T. Piekarski, dz. cyt., s. 6.
¹² Z. Kozłowska-Budkowa, Czapla Jan, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, T. 4, Kraków 1938, s. 165-166.
¹³ *Protokoły z wizytacji generalnej diecezji płockiej, odbytej w 1775 r. z polecenia bpa Michała Jerzego Poniatowskiego*, podają za *Materiały do dziejów ziemi płockiej*, T. 11: Ziemia Gostynińska, oprac. M. Grzybowski, Płock 2000, s. 129.
¹⁴ *Diecezja Płocka...*, dz. cyt., s. 89.
¹⁵ Neoklasycystyczna figura Matki Boskiej wykonana z piaskowca po roku 1889. Znajduje się po prawej stronie alei prowadzącej do drzwi głównych kościoła św. Benedykta. Na pięciostopniowej podstawie ustawiona jest bryła zasadnicza w formie prostopadłościu z umieszczonymi z czterech stron napisami. Powyżej oddzielona grzymsiem znajduje się figura Matki Boskiej w aureoli z gwiazdek.
¹⁶ *Diecezja Płocka...*, dz. cyt., s. 89.
¹⁷ S. Chrzanowski, *Radziwiew bliskie i nieznanne. Wyspa na niebezpiecznej rzece*, „Notatki Płockie” 1963, nr 26, s. 18.
¹⁸ *Protokoły z wizytacji... 1775 r.*, dz. cyt., s. 133.

- ¹⁹ Tamże, s. 133 i 136.
- ²⁰ P. Statkiewicz, *Ogrodenie Kościoła*, [w:] T. Piekarski, *Kościół św. Benedykta...*, dz. cyt., s. 28.
- ²¹ Jan Marek Róża Lajourdie (1787-1881) – inżynier, hydrolog, publicysta, twórca mostu łyżwowego łączącego Płock z Radziwem (1838).
- ²² G. Gołębiowski, *Starty obrońców Płocka w sierpniu 1920 r.*, „Notatki Płockie” 2014, nr 3, s. 5.
- ²³ Informacja od proboszcza, ks. Krzysztofa Jaroszewskiego z dn. 13.11.2014 r.
- ²⁴ *Diecezja Płocka...*, dz. cyt., s. 95.
- ²⁵ T. Ogończyk, *Stary i nowy kościół parafialny w Imielnicy*, „Głos Maz.” 1935, nr 138, s. 3.
- ²⁶ *Protokoły z wizytacji, odbytej z polecenia bpa Adama Michała Prażmowskiego w 1817 r.*, podaję za *Z archiwaliów diecezjalnych płockich XIX w.*, z. 1: Dekanat Płocki, oprac. M. Grzybowski, Płock 1987, s. 19.
- ²⁷ T. Ogończyk, dz. cyt., s. 4.
- ²⁸ M. Grzybowski, *Ksiądz Władysław Skierkowski, etnograf Kurpiowszczyzny 1886-1941*, Myszyniec 2011, s. 28-30; *Wielki dzień w podpłockiej parafii Imielnickiej*, „Głos Maz.” 1935, nr 139, s. 1; *Konsekracja kościoła parafialnego w Imielnicy*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 1935, nr 6, s. 281.
- ²⁹ Archiwum Parafii pw. św. Jakuba w Imielnicy, *Wypis z rejestru gruntów*.
- ³⁰ Do 1 stycznia 1931 r. parafia pw. św. Jakuba w Imielnicy obejmowała tereny aż do rogatek warszawskich w Płocku, kiedy to utworzono nową parafię pw. św. Stanisława Kostki.
- ³¹ Informacja od proboszcza ks. Ryszarda Paradowskiego z dn. 21.11.2014 r.
- ³² *Zbiór dokumentów i listów...*, dz. cyt., T. 1, s. 27, dok. 20.
- ³³ *Diecezja Płocka...*, dz. cyt., s. 90.
- ³⁴ W. Graczyk, *Parafia Trzepowo w świetle wizytacji z przełomu XVIII i XIX wieku*, „Studia Płockie”, T. 32, 2004, s. 207.
- ³⁵ Archiwum Diecezjalne w Płocku (dalej ADP), *Visitatio decanalis ecclesiae parochialis in Trzepowo anno 1783*, sygn. 312, k. 93, podaję za W. Graczyk, *Parafia Trzepowo...*, dz. cyt., s. 207.
- ³⁶ ADP, *Akta wizytacji parafii Trzepowo z 1776 r.*, sygn. 290, k. 337-338, podaję za W. Graczyk, *Parafia Trzepowo...*, dz. cyt., s. 208.
- ³⁷ ADP, *Akta wizytacji parafii Trzepowo z 1817 r.*, sygn. 414, k. 186, podaję za W. Graczyk, *Parafia Trzepowo...*, dz. cyt., s. 208.
- ³⁸ W. Graczyk, *Parafia Trzepowo...*, dz. cyt., s. 208.
- ³⁹ ADP, *Visitatio decanalis ecclesiae parochialis in Trzepowo anno 1783*, sygn. 312, k. 93, podaję za W. Graczyk, *Parafia Trzepowo...*, dz. cyt., s. 208-209.
- ⁴⁰ *Protokoły z wizytacji, odbytej z polecenia bpa Adama Michała Prażmowskiego w 1817 r...*, dz. cyt., s. 96.
- ⁴¹ Tamże.
- ⁴² Informacja od proboszcza, ks. Zbigniewa Kanieckiego z dn. 12.11.2014 r.
- ⁴³ J. Dziubak, *Moje wspomnienia o 1920 roku*, „Nowy Tygodnik Płocki” 1998, nr 33, s. 7.
- ⁴⁴ Informacja od proboszcza ks. Zbigniewa Kanieckiego.
- ⁴⁵ Kronika parafialna 1946-2014.
- ⁴⁶ Tamże.
- ⁴⁷ Informacja od proboszcza, ks. Z. Kanieckiego z dn. 12.11.2014 r.
- ⁴⁸ Archiwum Parafii pw. św. Wojciecha w Płocku-Podolszycach, *Akt erekcyjny parafii*.
- ⁴⁹ I. Szychowski, *Płockie cmentarze*, Płock 1993, s. 32.
- ⁵⁰ Archiwum Parafii pw. św. Wojciecha w Płocku-Podolszycach, *Akt erekcyjny parafii*.

CEMETERIES OF THE PARISHES IN RADZIWIE, IMIELNICA, TRZEPowo AND PŁOCK-PODOLSZYCE INCORPORATED INTO THE CITY LIMITS OF PŁOCK IN THE TWENTIETH CENTURY

Summary

Radziwie (1923), Trzepowo (1961), and Imielnica, Borowiczki and Podolszyce (1982) were included in the administrative area of Płock in the twentieth century. These villages have their own parish cemeteries dating back to the Middle Ages.